

**МОВНЕ ВИРАЖЕННЯ ҐЕНДЕРУ В ПРАЦЯХ А. ВОЛОШИНА
«МЕТОДИЧЕСКАЯ ГРАММАТИКА УГРО-РУССКОГО ЛИТЕРАТУРНОГО ЯЗЫКА
ДЛЯ НАРОДНЫХ ШКОЛЬ. ЧАСТЬ I-АЯ. МАТЕРИАЛЬ II-ГО КЛАССА НАРОДНОЙ
ШКОЛЫ» (1901) ТА «МЕТОДИЧНА ГРАМАТИКА КАРПАТО-РУСЬКОГО ЯЗЫКА
ДЛЯ НИЗШИХ КЛАС НАРОДНЫХ ШКОЛ» (1923)**

**LANGUAGE EXPRESSION OF GENDER IN THE WORKS
OF A. VOLOSHIN “METODYCHESKAIA HRAMMATYKA UHRO-RUSSKOHO
LYTERATURNHO YAZYKA DLIA NARODNYKH SHKOL. CHAST' I-AIA.
MATERIAL II-HO KLASSA NARODNOI SHKOLY” (1901) AND
“METODYCHNA HRAMMATYKA KARPATO-RUS'KOHO YAZYKA
DLIA NYZSHYKH KLAS NARODNYKH SHKOL” (1923)**

Чаварга А.П.,

*аспірант кафедри української мови
філологічного факультету*

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

У статті розглядається мовне вираження ґендеру в працях А. Волошина «Методическая грамматика угро-русского литературного языка для народных школ. Часть I-ая. Материаль II-го класса народной школы» (1901) та «Методична граматики карпато-руського языка для низших клас народных школ» (1923). Автор указує на те, які чоловічі та жіночі імена є в аналізованих граматиках, а також виділяє лексико-семантичні групи назв на позначення осіб чоловічої та жіночої статі.

Ключові слова: ґендер, історичне Закарпаття, граматики, А. Волошин, греко-католицьке духовенство.

В статье рассматривается языковое выражение гендера в трудах А. Волошина «Методическая грамматика угро-русского литературного языка для народных школ. Часть I-ая. Материаль II-го класса народной школы» (1901) и «Методическая грамматика карпато-русского языка для низших классов народных школ» (1923). Автор указывает на то, какие мужские и женские имена есть в анализируемых грамматиках, а также выделяет лексико-семантические группы названий для обозначения лиц мужского и женского пола.

Ключевые слова: гендер, историческое Закарпатье, грамматика, А. Волошин, грекокатолическое духовенство.

The article deals with the language expression of gender in the works of A. Voloshin “Metodycheskaia hrammatyka uhro-russkoho lyteraturnoho yazyka dlia narodnykh shkol. Chast' I-aya. Material II-ho klassa narodnoi shkoly” (1901) and “Metodychna hrammatyka karpato-rus'koho yazyka dlia nyzshykh klas narodnykh shkol” (1923). The author distinguishes lexical-semantic groups of names for the designation of male and female.

Key words: gender, historical Transcarpathia, grammar book, A. Voloshin, greek-catholic clergy.

Постановка проблеми. Сучасна мовознавча наука застосовує чимало нових методів, зокрема до тих об'єктів, які раніше зовсім не могли бути висвітлені з такого ракурсу. Оскільки «майже вся історія Закарпаття перших чотирьох десятиліть ХХ ст. пов'язана з іменем Августина Волошина, який не лише був представником духовенства, видатним культурно-політичним діячем, викладачем і директором Ужгородської учительської семінарії, а в останні роки життя – професором, продеканом філософського факультету і ректором Українського Вільного Університету в Празі, але й автором десятків підручників, на яких виховувалися цілі покоління закарпатських українців: від букварів і шкільних читанок до фундаментальних підручників із педагогіки, психології, логіки, дидактики, методики, від книжок про основи віри до художніх творів із соціально-патріотичним

і морально-повчальним змістом» [3, с. 5–6], то першочерговим завданням учених-мовознавців є всебічне висвітлення його праць, зокрема із застосуванням новітніх методів досліджень.

В. Бистров та С. Шуляр указують на те, що «вивчення художніх творів, застосовуючи гендерний підхід, дозволяє глибше проникнути в сутність гендерних стереотипів певного історичного періоду, простежити їх динаміку і причини змін у діахронії [...], що має вагоме значення для розвитку гендерних досліджень і науки загалом» [1, с. 9]. Зауважимо, що це стосується не лише художніх творів, але й інших праць, насамперед шкільних підручників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання гендерної нерівності у сучасних шкільних підручниках дедалі більш активно висвітлюється науковцями. Про важливість проведення

гендерної експертизи підручників пишуть О. Маляхова, О. Марущенко, Т. Дрожжина, Т. Коробкіна, Н. Ткачова, Н. Генсіцька-Антонюк. Про мовне вираження гендеру пише Ю. Маслова, «гендер» як соціолінгвістичне поняття досліджує Т. Сукалецька.

Постановка завдання. Мета дослідження – простежити те, яким є мовне вираження гендеру в працях А. Волошина «Методическая грамматика угро-русского литературного языка для народных школ. Часть I-ая. Материалъ II-го класса народной школы» (1901) та «Методична граматика карпато-руського языка для низших клас народных школ» (1923). Оскільки А. Волошин був представником місцевого греко-католицького духовенства, яке у другій половині XIX – першій половині XX ст. відіграло основну роль у розвитку освіти та збереженні мовно-культурних особливостей українського населення Закарпаття, то це дослідження також допоможе нам з'ясувати те, яким було сприйняття чоловіка та жінки в місцевому церковному осередку.

Виклад основного матеріалу. У 1901 р. в Ужгороді вийшла праця А. Волошина «Методическая грамматика угро-русского литературного языка для народных школ. Часть I-ая. Материалъ II-го класса народной школы». У цьому виданні граматики фіксуємо такі чоловічі імена: **Михаиль**, **Павель** [Вол.-I, с. 15], **Ивань** (також Кл. в. **Иване**) («Что ты спишь Иване?» [Вол.-I, с. 3], «Ивань казалъ мнѣ: я пойду въ поле, ты же дома останешься», «Кому казалъ Иванъ?» [Вол.-I, с. 23], «Любезный Другъ Иване!» [Вол.-I, с. 24], «Ивань (?) спитъ» [Вол.-I, с. 24], «Ивань читаетъ. Василь читаетъ. Иванъ и Василь читають. Иванъ читаетъ а Василь пишетъ. Иванъ прилѣжный, но Василь лѣнивый» [Вол.-I, с. 30–31]), **Василь** (також Кл. в. **Василю**) («Василю вставай!» [Вол.-I, с. 3], «Василю принеси воды» [Вол.-I, с. 4], «Ивань читаетъ. Василь читаетъ. Иванъ и Василь читають. Иванъ читаетъ а Василь пишетъ. Иванъ прилѣжный, но Василь лѣнивый» [Вол.-I, с. 30–31]), **Петръ** («Поздоровляетъ твой другъ Петръ Ивановъ») [Волошин, 1901, с. 24], **Грицю** («Ой, не ходи Грицю на вечерницу!») [Вол.-I, с. 31]. Окремо варто виділити назви таких чоловічих біблійних персонажів, як **Петръ**, **Андрей** («Апостолы Петръ и Андрей были братья») [Вол.-I, с. 16], **Иоакимъ** («Праведный Иоакимъ и праведная Анна были родители Богородицы») [Вол.-I, с. 16], **Иисусъ Христосъ** («Иисусъ Христосъ есть Спаситель мира») [Вол.-I, с. 16]. Також тут фіксуємо назви жіночих персонажів,

зокрема **Анна, Богородицы** («Праведный Иоакимъ и праведная Анна были родители Богородицы») [Вол.-I, с. 16]. У цій праці А. Волошина не знаходимо інших жіночих імен, окрім згаданих назв жіночих біблійних персонажів.

Спираючись на класифікацію М. Брус [2], виділяємо відповідні лексико-семантичні групи не лише серед загальних назв на позначення осіб жіночої статі, але і чоловічої. Так, загальні назви на позначення осіб чоловічої статі у праці А. Волошина «Методическая грамматика угро-русского литературного языка для народных школ. Часть I-ая. Материалъ II-го класса народной школы» (1901) можна поділити на такі групи:

1) за родинними та сімейними стосунками: *мужа* [Вол.-I, с. 9], *отець* («Мой отецъ написалъ приятелю письмо») [Вол.-I, с. 10], *братъ* («(Мой) братъ»), «Апостолы Петръ и Андрей были братья») [Вол.-I, с. 16], *дѣдо* («Дѣдо сидитъ на печи») [Вол.-I, с. 26];

2) за стосунками з іншими людьми: *приятелю* («Мой отецъ написалъ приятелю письмо») [Вол.-I, с. 10], *гость* [Вол.-I, с. 19], *другъ* («Любезный Другъ Иване!») [Вол.-I, с. 24];

3) за біологічними ознаками: *юноша* [Вол.-I, с. 17], *мужчина* [Вол.-I, с. 9]; *хворый* («Хворый ожидаетъ выздоровленья до самой смерти») [Вол.-I, с. 11], «Хворый сякъ звыкъ говорити: йой, Боже мой!» [Вол.-I, с. 31]), *здоровый* («Здоровый человекъ – человекъ будь здоров...») [Вол.-I, с. 22];

4) за церковно-релігійними ознаками: *християнинъ* [Вол.-I, с. 8], *церковникъ* («Церковникъ звонитъ») [Вол.-I, с. 14];

5) за родом діяльності: *кузнецъ* [Вол.-I, с. 4], *сѣтель* («Сѣтель сѣть») [Вол.-I, с. 13], *злодѣй* [Вол.-I, с. 17], *ученикъ* («Ученикъ купилъ книжку, перо и церузу. Ученики купили книжки, пера и церузы») [Вол.-I, с. 18], *врачи*, *купцы* [Вол.-I, с. 19], *учитель* («Учитель (что дѣлаетъ?) вопрошаетъ») [Вол.-I, с. 24]. Також сюди зараховуємо іменник *слуга* («Слуга рубаетъ дрова») [Вол.-I, с. 26], оскільки у наступному виданні граматики знаходимо назви *слуга* [Вол.-II, с. 28] і *служниця* [Вол.-II, с. 67];

6) за титулом: *царь* [Вол.-I, с. 17];

7) за соціальним положенням: *подданный* [Вол.-I, с. 13];

8) за місцем проживання: *сосѣдъ* («Богатый сосѣдъ – сосѣдъ бога...») [Вол.-I, с. 22].

Зауважимо, що жінка, на відміну від чоловіка, взагалі не мислиться поза родиною та родинними стосунками. Адже тут фіксуємо лише назви: *мамко* («Мамко купи мнѣ книжку») [Вол.-I, с. 4],

матери («Имя моей матери...») [Вол.-І, с. 15], сестра («Имя моей сестры...») [Вол.-І, с. 15], «(Моя сестра)» [Вол.-І, с. 16], «У мене суть три книги, у сестры пять» [Вол.-І, с. 28]), жена («Жена помывает») [Вол.-І, с. 26], також жєница [Вол.-І, с. 12]. Таким чином, у праці А. Волошина «Методическая грамматика угро-русского литературного языка для народных школ. Часть I-ая. Материаль II-го класса народной школы» (1901) загальні назви осіб чоловічої статі складають 82,76%, а назви осіб жіночої статі – 17,24%.

Окремо виділяємо такі загальні назви: люди [Вол.-І, с. 3], родители [Вол.-І, с. 16], дѣти [Вол.-І, с. 14], дѣтина («Дѣтина радуется») [Вол.-І, с. 13]. Слово *человѣкъ* у граматиці, як і у священних християнських текстах, перекладених церковнослов'янською мовою, здебільшого вживається у значенні «людина» наприклад: «Можетъ-ли *человѣкъ* по своей волѣ перемѣнати мѣсто?», «Каждого *человѣка* такъ зовутъ якъ тебе?», «Имѣетъ-ли кождый *человѣкъ* свое собственное имя?» [Вол.-І, с. 15], «*Человѣкъ* сотворенъ Богомъ» [Вол.-І, с. 16], але «Здоровый *человѣкъ* – *человѣче* будь здоровъ» [Вол.-І, с. 22]. Так, у праці Л. Чопея «Русько мадярський словарь» знаходимо словникові статті: «*Чловѣкъ* h. ember», «*Чоловѣкъ* h. ember» [5, с. 428]. Зауважимо, що «ember» в перекладі з угорської означає «людина».

Подєкуди у живому мовленні на Закарпатті ще й досі є протиставлення *люди* (у значенні «чоловіки») – *жони*, яке навіть зафіксоване у словниках. Так, у праці І. Сабодоша «Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району» читаємо: «**ЛЮДЕ** [л'уде], 'ди, *мн.* 1. Люди. 2. Чоловіки. *Зы'йшлис'а л'уде тай жоны*» [4, с. 162]. Однак, що важливо, у граматиці А. Волошина цього не спостерігаємо, для підтвердження наведемо речення: «*Люди свои мысли выражают словами*» [Вол.-І, с. 3], «*Люди живутъ въ мирѣ, но не въ мирѣ*» [Вол.-І, с. 11], «*Люди начали орати и сѣяти овесь, горохъ, ячмень, пшеницу*» [Вол.-І, с. 16]. Незважаючи на це, у граматиці зовсім нема жіночих дійових осіб, а у вправах здебільшого йдеться тільки про осіб чоловічої статі.

Праця А. Волошина «Методична грамика карпато-руського языка для низших клас народных школ» (1923) була третім доповненням виданням граматики 1901 р. та 1919 р. Тут знаходимо такі чоловічі імена: **Иван** (Кл. в. **Иване**) («*Иван Федин (особа) быває во Свалявѣ*» [Вол.-ІІ, с. 6], «*Иван пише*», «*Что дѣлає Иван?*» [Вол.-ІІ, с. 15], «*Иван казав мнѣ: я пойду в поле,*

ты же дома останешся», «*Кому казав Иван?*» [Вол.-ІІ, с. 25], «*Любезный Иване!*» [Вол.-ІІ, с. 26], «*Иван читає. Василь читає. Иван и Василь читають. Иван читає а Василь пише. Иван прилѣжный, но Василь лѣнивый*» [Вол.-ІІ, с. 32], «*Якое слово служитъ для звязаня двох слов: Иван, Василь?*» [Вол.-ІІ, с. 33], «*Иван учиться*» [Вол.-ІІ, с. 39], «*Иван косить траву (что?)*» [Вол.-ІІ, с. 52], «*Иван сидѣв во школѣ (як довго?) три години*» [Волошин, 1923, с. 53], «*Бѣдный Иван во зимѣ од недостатка сѣна смутно веде корову на торг для продажы*» [Вол.-ІІ, с. 56], «*Иван продав стодвадцать овецъ*» [Вол.-ІІ, с. 80], «*Иван приступив ко (чому?) одному новому столу*» [Вол.-ІІ, с. 81], «*Иване пой сюда!*» [Вол.-ІІ, с. 97]), **Василь**, також **Василько** («*Иван читає. Василь читає. Иван и Василь читають. Иван читає а Василь пише. Иван прилѣжный, но Василь лѣнивый*» [Вол.-ІІ, с. 32], «*Якое слово служитъ для звязаня двох слов: Иван, Василь?*» [Вол.-ІІ, с. 33], «*Василь ученик*» [Вол.-ІІ, с. 38], «*Василь увидѣв себе в зеркалѣ*» [Вол.-ІІ, с. 47], «*Василько покаран быв (за что?) за непослушность*» [Вол.-ІІ, с. 55], «*Василь найшов двадцатьтри книги*» [Вол.-ІІ, с. 80], «*Василь подаровав мене (чим?) одним новым столом*» [Вол.-ІІ, с. 81]), **Михайло** [Вол.-ІІ, с. 17], також **Мигалю** («*Мигалю, Мигалю, Что чинити маю?*») [Вол.-ІІ, с. 87], **Грицю** («*Ой не ходи Грицю на вечерницѣ!*») [Вол.-ІІ, с. 33], **Петро** і **Петр** («*Поздоровляє тя твой Петро Иванов*» [Вол.-ІІ, с. 26], «*Петро робить*» [Вол.-ІІ, с. 39], «*Петр мнѣ ближший родак, як Павло*» [Вол.-ІІ, с. 46]), **Павел** [Вол.-ІІ, с. 17], також **Павло** («*Петр мнѣ ближший родак, як Павло*») [Вол.-ІІ, с. 46], **Федор** («*Федор сердитый*» [Вол.-ІІ, с. 39], «*Федор купив (что?) един новый стол*» [Вол.-ІІ, с. 81]), **Теофан**, **Августин** [Вол.-ІІ, с. 105]. Серед назв чоловічих біблійних персонажів фіксуємо такі: **Петр**, **Андрій** («*Апостолы Петр и Андрій были братья*»), **Іоаким** («*Праведный Иоаким и праведна Анна были родители Богородицѣ*»), **Исус Христос** («*Исус Христос Спаситель свѣта*») [Вол.-ІІ, с. 18], **о Симеонѣ** («*Мы читали о Симеонѣ*») [Вол.-ІІ, с. 66], **Сыне Давидов** («*Сказав слѣпный ко Исусу: Исусе Христе, Сыне Давидов, помилуй мя!*») [Вол.-ІІ, с. 63], **Іоан Златоустый** [Вол.-ІІ, с. 106] та інші.

Значно менше в граматиці жіночих імен: **Марька** (Кл. в. **Марько**), **Марійка** [Вол.-ІІ, с. 63], також **Марія** (Кл. в. **Маріє**) [Вол.-ІІ, с. 71] і **Марусенька** («*Ой ходила Марусенька Улѣс по калину*») [Вол.-ІІ, с. 98], **Гафо!** [Вол.-ІІ, с. 65], також **Га-**

фин, Гафиного, Гафиному [Вол.-II, с. 76], **Анна** (Кл. в. **Анно**) [Вол.-II, с. 71]. Також тут згадуються назви жіночих біблійних персонажів, зокрема **Анна, Богородиць** («*Праведный Иоаким и праведна Анна были родител Богородиць*») [Вол.-II, с. 18], **Пречиста Дѣва** [Вол.-II, с. 106]. Однак, що важливо, серед патронімічних прізвиськ **Петро Иванов** [Вол.-II, с. 26], **Иван Федин** («*Иван Федин (особа) бывае во Свалявѣ*») [Вол.-II, с. 6], також **Михаил Федин, Иван Федорѣв** [Вол.-II, с. 76] фіксуємо й матронім **Василь Аннин** [Вол.-II, с. 76].

Зустрічаємо в граматиці й згадки про історичних осіб, героїв легенд, філософів, зокрема такі: «*Князь Корятович жив у Мукачевѣ*» [Вол.-II, с. 6], «*Кобзарь спѣвае про Корятовича*» [Вол.-II, с. 94], «*Через Бескид зелененький Иде Добош молоденький*» [Вол.-II, с. 92], «*Цицерон быв славный латинский писатель*», «*Шиллер – нѣмецкий писатель*» [Вол.-II, с. 106] та інші. Також тут згадуються наукові праці, художні твори та витвори мистецтва, авторами яких були чоловіки, зокрема **Гомерова Іліада, Мадонна Рафаела, Арифметика Моцника** [Вол.-II, с. 106], **Шевченковѣ вѣрши, Котляревского Енеїду** («*Люблю читати Шевченковѣ вѣрши, або Котляревского Енеїду*») [Вол.-II, с. 107].

Серед загальних назв на позначення осіб чоловічої статі можна виділити такі лексико-семантичні групи:

1) за родинними та сімейними стосунками: **мужа** [Вол.-II, с. 10], **отець** («*Тече вода зпід явора, Та нанесла лому, Бо не знае отець мати Що Біг судив кому*») [Вол.-II, с. 11], «*Мой отець написав письмо*» [Вол.-II, с. 12], «*Имя моего отца...*» [Вол.-II, с. 17], «*Який отець, такий сын*» [Вол.-II, с. 61], «*Отець подаровав платя бѣдному*» [Вол.-II, с. 66], «*Отець дома*» [Вол.-II, с. 95], також **батько** [Вол.-II, с. 70], **сын** («*У старика три сыны*») [Вол.-II, с. 59], «*Який отець, такий сын*» [Вол.-II, с. 61], «*Собирающий во лѣтѣ – сын розумный, спячий же во часѣ жнив – сын безумный*» [Вол.-II, с. 62], «*Сказав слѣпный ко Иисусу: «Иисусе Христе, Сыне Давидов, помилуй мя!»*» [Вол.-II, с. 63], **брат** («*Имя брата...*» [Вол.-II, с. 17], «*(Мой) брат*» [Вол.-II, с. 18], «*...плѣчу за братом*» [Вол.-II, с. 35], «*Ци будеш брате часто писати мнѣ*» [Вол.-II, с. 38], «*Брат написав письмо*», «*Я бы купив корову, если бы брат заплатив своѣй довг*» [Вол.-II, с. 39], «*Мой брат читае книгу лежащи*» [Вол.-II, с. 55], «*Два брата*» [Вол.-II, с. 84], **дѣдо** («*Дѣдо сидить на печи*») [Вол.-II, с. 28], **родак** («*Петр мнѣ ближший ро-*

дак, як Павло») [Вол.-II, с. 46], **кум** («*У кума была свадьба*») [Вол.-II, с. 93], **зятів** [Вол.-II, с. 103];

2) за стосунками з іншими людьми: **гость** [Вол.-II, с. 72], **другу** [Вол.-II, с. 26], **товаришу** («*Дорогий Товаришу!*») [Вол.-II, с. 106]; **любко** («*Ой стою я, та думаю, Де мой любко дѣвся? Аж бы пошов у гаичок, Гай бы зеленѣвся...*») [Вол.-II, с. 40];

3) за біологічними ознаками: **мужчина** [Вол.-II, с. 10], **юноша** [Вол.-II, с. 19], **старик** («*В нашем селѣ живе един старик*») [Вол.-II, с. 59], **хлопчик** («*Хлопчик, купавшийся, простудився*») [Вол.-II, с. 84–85], **хлопов** («*Пятеро хлопов*») [Вол.-II, с. 84]; **хворый** («*Хворый ожидае выздоровления до самоѣ смерти*») [Вол.-II, с. 12], «*Хворый сяк звык говорити: йой, Боже мой!*» [Вол.-II, с. 33], **здоровый** («*Здоровый чоловік. Будь здоров!*») [Вол.-II, с. 23];

4) за церковно-релігійними ознаками: **християнин** («*Добрый християнин помагае бѣдному*») [Вол.-II, с. 37], «*Християне у нас так кланяються (здоровкаються): «Слава Иисусу Христу!»*» [Вол.-II, с. 63], **каволик** [Вол.-II, с. 99], **вѣрники** («*Новый храм, нову фару и новое училище побудовали (построили) наши вѣрники из любви ко славе Божой*») [Вол.-II, с. 73], **грѣшник** («*Грѣшники будутъ покаранѣ Богом*») [Вол.-II, с. 37], «*И найбільший грѣшник може надѣятися на милосердіе Божое*» [Вол.-II, с. 45], **мучеников** («*Мука мучеников спасительна была*») [Вол.-II, с. 35], **звонарь** [Вол.-II, с. 28], також **дзвѣнаръ, пастырь** [Вол.-II, с. 59];

5) за родом діяльності: **учитель** («*Таких примѣров и задач учебник подае лиш мало ибо хоче лиш указовати на то, як має учитель из життя школьного и родинного, из життя села и из читанки выберати для себе дальший конкретный материал*») [Вол.-II, с. 3], «*Учитель (что дѣлае?) звѣдае*» [Вол.-II, с. 26], «*Учитель учитъ*» [Вол.-II, с. 38], «*Учитель хворый: он простудився*» [Вол.-II, с. 47], **ученик** («*Ученик купив книжку, перо и церузу. Ученики купили книжки, пера и церузы*») [Вол.-II, с. 20], «*Ученики (?) одповѣдають*» [Вол.-II, с. 26], «*Ученик днесъ читае*», «*Ученик вчора читав*», «*Ученик завтра буде читати*» [Вол.-II, с. 29], «*Ученик купив пять яблок*» [Вол.-II, с. 31], «*Ученик иде из школы*» [Вол.-II, с. 36], «*Василь ученик*» [Вол.-II, с. 38], «*Ученик учится*», «*Прилѣжный (який?) ученик учится*» [Вол.-II, с. 51], «*Ученик читае казку*» [Вол.-II, с. 52], «*Ученик уважно слушае учителя*», «*Ученик не быв во школѣ (прочто?) про болѣзнь*» [Вол.-II, с. 55], «*Ученики идуть (ѣдки?)*

из школы» [Вол.-II, с. 53], «Ученики стояли коло (чого?) стола» [Вол.-II, с. 66], «Ученик купив пять ябллок, шѣсть пер, вѣсьм книг» [Вол.-II, с. 80]), вучварюв («У високуй полонинѣ Е вучварюв много...») [Вол.-II, с. 11], купцѣ [Вол.-II, с. 21], ковач («Всякий сам своего счастья ковач») [Вол.-II, с. 48], о малярѣ, чоботарѣ, мясарѣ [Вол.-II, с. 16], злодѣй [Вол.-II, с. 19], слуга («Слуга рубает дрова» [Вол.-II, с. 28], «Слуга ходит по хижѣ дуркаючи» [Вол.-II, с. 55], «Слуга сказав панови, что вѣрно буде служити» [Вол.-II, с. 61]), пекарѣ («Пекарѣ в пекарни пече печиво») [Вол.-II, с. 60], столярѣ («Столярѣ зафарбив (что?) стол») [Вол.-II, с. 66], жнецѣ [Вол.-II, с. 70], але женцѣ («Чиѣ тоты женцѣ Так красно спѣвають?...») [Вол.-II, с. 54], «Жнецѣ роблять од рана до вечера» [Вол.-II, с. 92]), швецѣ [Вол.-II, с. 70], пастух («Пастух погнав стадо на поле; пастух пас стадо до вечера», «Без пастуха розыйдеса стадо») [Вол.-II, с. 78], кобзарѣ («Кобзарѣ спѣває про Корятовича») [Вол.-II, с. 94], писателѣ («Правопись руська е двояка: Давно писателѣ наши на наш народный язык приспособили письменнѣ формы церковно-славянского языка и сак вытворили так званну этимологичну правопись...») [Вол.-II, с. 99], «Цицерон быв славный латинский писатель», «Шиллер – нѣмецкий писатель» [Вол.-II, с. 106]), доктор, гвернер, капітан, інспектор, директор, дипломат, комісарѣ [Вол.-II, с. 105], професор [Вол.-II, с. 106];

б) за соціально-економічним станом: подданий [Вол.-II, с. 15], бѣдняк («Бѣдняк надѣся на помоч богатых людей») [Вол.-II, с. 62], бѣдному («Отець подаровав платя бѣдному») [Вол.-II, с. 66], «Ради Бога даруй бѣдному!» [Вол.-II, с. 93], «О, як тяжко жити бѣдному!» [Вол.-II, с. 97], «Кто бѣдному даруе, того Бог не забывает») [Вол.-II, с. 101]), дармоѣд («Дармоѣд сдается на даремное роздаваня подарунков») [Вол.-II, с. 60], газда («Поможи ми пане Боже Сесь день доробити, Тя я буду тебе газдо Горамы входитьи» [Вол.-II, с. 71], «Прилѣжный газда» [Вол.-II, с. 76]), богач («У богача нова хата Высокѣ пороги...») [Вол.-II, с. 74];

7) за титулом: князь («Князь Корятович жив у Мукачевѣ») [Волошин, 1923, с. 6], царѣ [Вол.-II, с. 7], король [Вол.-II, с. 67], граф [Вол.-II, с. 103];

8) звертання до чоловіків: пане («Ко панам учителям!», «Прошу панов коллегов, чтобы своими практичными примѣтками помагали мнѣ: недостатки сего учебника доповнити и слѣдующее издание еще лѣпшим сдѣлати») [Вол.-II, с. 3], «Поможи ми пане Боже Сесь день до-

робити, Тя я буду тебе газдо Горамы входитьи» [Вол.-II, с. 71], «Высокоуважаемый Пане профессоре!» [Вол.-II, с. 106]);

9) за місцем проживання: сусѣд («У с'усѣда сталася шкѣда» [Вол.-II, с. 35], «Конь сосѣда (чий?) красный» [Вол.-II, с. 51], «Богатый сусѣд» [Вол.-II, с. 76]);

10) за національністю: русины («Наибольше русинов живе на Украинѣ»), чехи, словаки, россіяне, сербы, болгары, поляки [Вол.-II, с. 95].

Окремо виділяємо такі назви: батьки [Вол.-II, с. 70], родичѣв, дѣти («Дѣти, слушайте родичѣв ваших!» [Вол.-II, с. 37], «Дѣти учѣться прилѣжно» [Вол.-II, с. 38], «Дѣти гуляють по двору» [Вол.-II, с. 53], «Дѣти ходять во школу (для чего?) учитися» [Вол.-II, с. 55], «Дѣти радостно позерають на первый падающий снѣг» [Вол.-II, с. 84], «Пятеро дѣтей» [Вол.-II, с. 84]), також дѣточки («Дѣточки любѣтсья») [Вол.-II, с. 37], молодѣ, старики («Старики много видѣли на своем вѣку. У стариков много опытности. Ко старикам молодѣ приходят за порадою. Стариками направляется село. О стариках не свободно говорити без поважания») [Вол.-II, с. 59], люде і люди («Ай зелена полонина Тай зелена буде, Бо зелену полонину Покосили люде...») [Вол.-II, с. 22], «Люде стають до работы», «Люде стали до работы», «Люде стануть до работы» [Вол.-II, с. 30], «Спаси Господи людей твоих!» [Вол.-II, с. 37], «Люди молятся Богу (кому)» [Вол.-II, с. 52], «Лѣтом люди косять; лѣтом люди жнутъ; лѣтом люди молотятъ» [Вол.-II, с. 59], «Ой не ходи туда, где лихо живут люде!» [Вол.-II, с. 61], «Люди обробляютъ землю для урожая» [Вол.-II, с. 62], «Бог пославна землю дождь; люди зрадовалися дождю» [Вол.-II, с. 66], «Вокруг (церков) чекають люди начало Богослуженя» [Вол.-II, с. 94–95]). Іменник чоловік тут, як і у попередній аналізованій праці, здебільшого вживається у значенні «людина»: «Чоловѣк сотворен Богом» [Вол.-II, с. 38], «Чоловѣк ходитъ» [Вол.-II, с. 39], «У чоловіка один рот, два очи, два уха, двѣ руки, двѣ ноги» [Вол.-II, с. 51], «Пес чоловіку вѣрный друг» [Вол.-II, с. 52], «Чоловѣк сотворен для вѣчного живота» [Вол.-II, с. 62], «Не лиш грѣх злий сам по собѣ, но и грѣховна думка унижаетъ чоловіка» [Вол.-II, с. 62], але «Одки ты, добрый чоловіче?» [Вол.-II, с. 37], «Тот чоловік» [Вол.-II, с. 80], «Чоловѣк повез жито во млин» [Вол.-II, с. 53], «Єдин счастливый чоловік» [Вол.-II, с. 84].

У праці А. Волошина «Методична грамика карпато-руського языка для низших клас

народних шкіл» (1923) можна виокремити такі лексико-семантичні групи назв осіб жіночої статі:

1) за родинними та сімейними стосунками: *мати* («*Кує зозулиця Та кує, та кує... Чужа мати нич не дѣє, Лиш годы рахує*» [Вол.-II, с. 6], «*Тече вода зпід явора, Та нанесла лому, Бо не знає отець мати Що Біг судив кому*» [Вол.-II, с. 11], «*Имя моєѣ матери...*» [Вол.-II, с. 17], «*Мати зарѣзала курицю*» [Вол.-II, с. 66], «*Наша мила мати*» [Вол.-II, с. 79]), також *мамка* («*Мамко моя старенька Треба бы тя бити Нащось мене не навчила молоду любити*» [Вол.-II, с. 23], «*Мене мамка породила Близь коло поточка... Одповѣла: рости донько Тонка, та высочка*» [Вол.-II, с. 93], «*Изхилився дуб на дуба Вільха ся підперла, Плаче мамка, плаче мамка Аж дівка умерла*» [Вол.-II, с. 102]), *донька* («*Ой чекай ты, стара бабо Не меш морконѣти... Давала бы'сь собѣ доньку Не буду хотѣти*» [Вол.-II, с. 43], «*Мене мамка породила Близь коло поточка... Одповѣла: рости донько Тонка, та высочка*» [Вол.-II, с. 93]), *сестра* («*Имя сестры...*» [Вол.-II, с. 17], «*(Моя) сестра*» [Вол.-II, с. 18], «*У мене суть три книги, у сестры пять*» [Вол.-II, с. 30], «*Моя сестра пбишла у город*» [Вол.-II, с. 94]); *молоду* («*Мамко моя старенька Треба бы тя бити Нащось мене не навчила молоду любити*») [Вол.-II, с. 23];

2) за стосунками з іншими людьми: *мила* («*Ой на горѣ, на долинѣ Широко листок на калинѣ Єще шириший на яворѣ Стоить мила на розмовѣ*») [Вол.-II, с. 45];

3) за біологічними ознаками: *дѣвочка* («*Дѣвочка не плаче. Добра (яка?) дѣвочка не плаче*» [Вол.-II, с. 51], «*Дѣвочка вийшла на улицю*» [Вол.-II, с. 53], «*На то жона сказала: Ты добра дѣвочка, я поможу тобѣ и повела Марійку у дом свой, полюбила ю и держала як родну*» [Вол.-II, с. 63]), *дѣва*, *дѣвушка* [Вол.-II, с. 59], *дѣвка* («*Через гору високою Несла дѣвка воду...*» [Вол.-II, с. 23], «*У том керту шалата Красна дѣвка богата Ще май красна удобна, Чорнѣ очи, подобна*» [Вол.-II, с. 45], «*Изхилився дуб на дуба Вільха ся підперла, Плаче мамка, плаче мамка Аж дівка умерла*» [Вол.-II, с. 102]), *женщина* [Вол.-II, с. 58], *жона* («*Жона помыває*» [Вол.-II, с. 28], «*Жены жнутъ жито серпами*» [Вол.-II, с. 52], «*Жены ходять у лѣс (хацу), чтобы збирати грибы*» [Вол.-II, с. 60], «*Увидѣла Марьку одна добра жона и звѣдала ю: За что ты плачеш?*», «*На то жона сказала: Ты добра дѣвочка, я поможу тобѣ и повела Марійку у дом свой, полюбила ю и держала як родну*» [Вол.-II, с. 63]), *бабо* («*Ой чекай ты, стара бабо*

Не меш морконѣти... Давала бы'сь собѣ доньку Не буду хотѣти» [Вол.-II, с. 43], «*Бабы з (граблѣ) ходять по (луг)*» [Вол.-II, с. 94]);

4) за родом діяльності: *о ученицѣ* («*Говорили (о ком?) о ученицѣ*») [Вол.-II, с. 64], *служниця* («*Служниця дошла (кого?) корову... коровы*», «*Служницязвала: корово... коровы*») [Вол.-II, с. 67];

5) за соціально-економічним станом: *богата*, *худобна* («*У том керту шалата Красна дѣвка богата Ще май красна удобна, Чорнѣ очи, подобна*») [Вол.-II, с. 45];

6) за титулом: *царицею* [Вол.-II, с. 59];

7) за місцем проживання: *сосѣдки* [Вол.-II, с. 59].

Окремо виділяємо іменник *сирота* («*Молитва сироты*», «*Осталася Марька сиротою*») [Вол.-II, с. 63].

Наведемо єдину вправу, у якій дійовими особами є лише особи жіночої статі: «*Перепиши слѣдуючий уступ и постав пропущенѣ знаки: Молитва сироты. Осталася Марька сиротою. Меж чужими людѣми тяжко было ей жити. Терпѣла она голод и холод, не чула ласкавого слова. Прийшло ей в гадку (в голову), як ей мати говорила: Молися Богу, Марько, Бог пошле тобѣ счастья и здоровья; Бог поможет тобѣ. И молилася Марька усердно. Раз проходила она коло церкви, стала и начала молитися; а слезы у ней так ллються. Увидѣла Марьку єдна добра жона и звѣдала ю: За что ты плачеш? Марійка розповѣла горький свой живот. На то жона сказала: Ты добра дѣвочка, я поможу тобѣ и повела Марійку у дом свой, полюбила ю и держала як родну*» [Вол.-II, с. 63].

У порівнянні з граматиною 1901 р. тут фіксуємо кількісне зростання, як загальних назв на позначення осіб чоловічої статі, так і назв на позначення осіб жіночої статі. Незважаючи на це, у праці А. Волошина «Методична граMATика карпато-руського языка для низших клас народних шкіл» (1923) загальні назви осіб чоловічої статі складають 77,53%, а назви осіб жіночої статі – 22,47%, що фактично не надто відрізняється від видання 1901 р.

Висновки. Проведене дослідження праць А. Волошина «Методическая грамматика угорусского литературного языка для народных школъ. Часть I-ая. Матеріаль II-го класса народной школы» (1901) та «Методична граMATика карпато-руського языка для низших клас народних шкіл» (1923) із застосуванням гендерного підходу вказує на те, що в аналізованих граMATиках серед загальних назв на позначення осіб жіночої

статі найбільшу групу складають назви за родинними та сімейними стосунками, на другому місці – назви за біологічними ознаками. Водночас серед загальних назв осіб чоловічої статі чи не найбільшу лексико-семантичну групу складають назви за родом діяльності. Це свідчить про те, що

жінці тут відводиться здебільшого «традиційна» роль (доньки, сестри, дружини, матері), що також збігається із її сприйняттям у церковному осередку, тоді як чоловік є не лише членом родини (сином, братом, чоловіком, батьком), а й представником певної професії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бистров Я.В., Шуляр С.Р. Інтерпретація ґендерних стереотипів у тексті роману Джейн Остін «Гордість і упередження». Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових праць. Філологічні науки. Запоріжжя, 2009. № 2. С. 8–11.
2. Брус М.П. Загальні жіночі особові номінації в українській мові XVI–XVII століть: словотвір і семантика: автореф. дис. ... канд. філ. наук : 10.02.01. Івано-Франківськ, 2001. 20 с.
3. Мишанич О. Життя і творчість Августина Волошина. Волошин А. І. Вибрані твори / Упор. О.В. Мишанич. Ужгород: ВАТ «Видавництво «Закарпаття», 2002. С. 5–30.
4. Сабадош І. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. Ужгород: Ліра, 2008. 480 с.
5. Чопей Л. Русько мадарский словарь. Будапешть, 1883. 446 с.

СКОРОЧЕННЯ НАЗВ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- Вол.-I** – Волошин А. Методическая грамматика угро-русского литературного языка для народных школ. Часть I-ая. Матеріаль II-го класса народной школы. Унгарь, 1901. 32 с.
- Вол.-II** – Волошин А. Методична граматика карпато-руського языка для низших клас народных школ. Изд. III. Ужгород: Книгопечатня акціонерного товариства «Унію», 1923. 111 с.